

TACK SÅ MYCKET!

O SZWEDZKIEJ GRZECZNOŚCI JĘZYKOWEJ
NA PRZYKŁADZIE PODZIĘKOWANIA
W KOŃCOWYCH SEKWENCJACH ROZMOWY
TELEFONICZNEJ

PIOTR ZBOROWSKI

Adam Mickiewicz University, Poznań

Akt podziękowania zwykle się uważać za bardzo charakterystyczny dla współczesnej szwedczyny, o czym uczący się tego języka dowiadują się w dość wczesnym stadium nauki. Za przykład niech posłuży następująca rozmowa z podręcznika *Svenska utifrån* (Nyborg, Pettersson i Holm 2001), opisywana tam jako typowy dialog między klientem a sprzedawcą w kiosku¹:

(1)

1. En kvällstidning, tack.
2. Var det bra så?
3. Nej, ett paket Blend också, tack.
4. Tackar. Något annat?
5. Nej tack, det var bra så!
6. Det blir 27 kronor jämnt!
7. Varsågod!
8. Tack.
9. Tack så mycket.
10. Tack, tack. (2001:45)

-
1. *Wieczorną gazetę, dziękuję.*
właśc.: Wieczorną gazetę, proszę.
 2. *Czy to wszystko?*
 3. *Nie, paczkę Blend także, dziękuję.*

¹ W cytowanym dialogu mamy także do czynienia z dwoma przykładami użycia szwedzkiego *tack* w funkcji prośby (wiersze 1 oraz 3). Aspekt jest jednak w niniejszym artykule pominięty (szersze jego omówienie w Zborowski (2005:104ff.)).

- właśc.: Nie, poproszę jeszcze o paczkę (papierosów) Blend.*
4. *Dziękuję, coś jeszcze?*
 5. *Nie, dziękuję, to wszystko!*
 6. *Razem będzie dokładnie 27 koron!*
 7. *Proszę!*
 8. *Dziękuję.*
 9. *Dziękuję bardzo.*
 10. *Dziękuję, dziękuję.²*

W szwedzkiej literaturze językoznawczej na akt podziękowania nie zwracano jednak zbyt szczególnej uwagi. Ograniczano się tam zazwyczaj do krótkich wzmianek o tym, że stanowi on ważny składnik szwedzkich wzorców komunikacyjnych (por. Allwood 1981), albo że Szwedzi dziękują „niezwykle uporczywie” (Thelander 1999). Fakt ów może dziwić, zwłaszcza że język mówiony stanowi w szwedzkim językoznawstwie istotny przedmiot badań, a w jego analizie wiele miejsca poświęca się na studiowanie wzorców rozmowy i jej typowych sekwencji. Do tychże sekwencji należą także zakończenia rozmów, które w języku szwedzkim mogą składać się wyłącznie z wymiany podziękowań. Takim sekwencjom poświęcony jest niniejszy artykuł.

1. PODZIĘKOWANIE W JĘZYKOZNAWCZYCH BADANIACH NAD GRZECZNOŚCIĄ

Podziękowanie traktuje się jako akt należący do sfery grzeczności językowej, która od mniej więcej połowy lat 70. ubiegłego wieku stała się przedmiotem zainteresowania językoznawców. Od tego czasu powstały opisujące ją rozmaite teorie. Ich przegląd znacznie przekroczyłby ramy niniejszej publikacji. Ograniczę się zatem do omówienia dwóch najistotniejszych dla aktu podziękowania perspektyw: jednej, do niedawna bardzo popularnej i szeroko omawianej, którą poddaję krytyce, oraz drugiej, tradycyjnej, której zalety w odniesieniu do analizy aktu podziękowania wydają się oczywiste i nadal zachowują aktualność.

1.1. GRZECZNOŚĆ JAKO RESPEKTOWANIE NORM SPOŁECZNYCH

Podziękowania należą do zwrotów określanych jako grzecznościowe (por. Ozóg 1982, 1992). Termin odnosi się do formuł, stanowiących na płaszczyźnie językowej odzwierciedlenie modelu kulturalnego zachowania się. Grzeczność jest pojmowana jako system norm, zgodnie przez członków danej społeczności akceptowanych, określających sposób kulturalnego zachowania (także językowego) we wzajemnych kontaktach członków tej społeczności. Nabywając kompetencję komunikacyjną, każdy użytkownik języka (członek danej społeczności) uczy się różnych zwrotów grzecznościowych i wie, że zachowanie A może być traktowane jako zgodne z normami. Jest ono wtedy grzeczne, kulturalne

² Wszystkie cytowane w oryginale szwedzkie fragmenty zostały przetłumaczone przez autora.

i właściwe. Jednocześnie inne zachowanie B, które łamie powyższe normy, jest niegrzeczne i niewłaściwe. Według Ożoga (1992:51) zwroty grzecznościowe stanowią językową obudowę zachowań grzecznościowych.

Badacz ten zalicza podziękowania do takich zwrotów językowych, które mają prymarną funkcję grzecznościową; poza podziękowaniami należą tutaj także: zwroty adresatywne, kulturalne rozpoczęcie dialogu (powitanie), jego kulturalne zakończenie (pożegnanie), czy przeproszenia za brak taktu lub obrazę. Akty te są prymarne w tym sensie, że należy ich użyć, jeśli komunikacja ma rozwijać się w prawidłowy sposób. Bez ich dokonania komunikacja mogłaby zostać poważnie zakłócona lub po prostu przerwana. Grzecznościowe są zatem zwroty, których w danej sytuacji nie wypada nie użyć. Sformułowanie „nie wypada nie” odsyła poza tym do sytuacji, kiedy z powodów towarzyskich byłoby dla rozmówcy lepiej, gdyby użył (por. Marcjanik 1992, (1993) 2001).

1.2. GRZECZNOŚĆ JAKO AKT ZACHOWANIA TWARZY

Inną teorię zaproponowali Brown i Levinson prezentujący w swoim dziele ((1978) 1987) taksonomię strategii grzecznościowych, będącą rezultatem międzykulturowych studiów porównawczych. Dla autorów punktem wyjścia jest założenie o istnieniu tzw. *Model Person* (MP), która w interakcji z innymi MP postępuje racjonalnie i jest świadoma ich społecznej twarzy (*face*). Kluczowe dla tej teorii pojęcie *twarzy* jest zapożyczone od Goffmana, który definiuje je „jako pozytywną wartość społeczną przypisaną osobie w danej sytuacji spotkania (...)” ((1967) 2006:5). Brown i Levinson doprecyzowali to pojęcie, dokonując jego podziału na twarz negatywną i pozytywną. Oba terminy są wyjaśnione w następujący sposób:

negative face: the want of every ‘competent adult member’ [of a society] that his actions be unimpeded by others.

positive face: the want of every member that his wants be desirable to at least some others. (Brown i Levinson 1987:62)

Twarz negatywna odpowiada w przybliżeniu potocznemu pojęciu grzeczności, podczas gdy twarz pozytywna jest pragnieniem jednostki, by w swoim działaniu spotykać się z akceptacją, zrozumieniem i podziwem innych. W modelu Brown i Levinsona rysuje się zatem wyraźnie linia podziału między dwoma rodzajami potrzeb, prowadzących do pewnego napięcia: z jednej strony jednostka stara się stworzyć atmosferę solidarności z innymi, z drugiej zaś jej działanie może zagrażać autonomii i swobodzie innych.

Aby osiągnąć swe cele, jednostki muszą działać częściowo na szkodę wyrażanym interakcyjnie roszczeniom terytorialnym innych jednostek. Działania te, nazwane aktami zagrażającymi twarzy (*face-threatening acts*; 1987:65ff.), szkoda zarówno negatywnej, jak i pozytywnej twarzy nadawcy lub odbiorcy wypowiedzi.

Do językowych działań będących zagrożeniem dla negatywnej odbiorcy należą m.in. różnego typu akty dyrektywne (rozkazy, prośby itp.), a także np. zaproszenia, obietnice, komplementy czy wyrazy podziwu. Jego pozytywnej twarzy szkodzą natomiast takie akty, jak krytyka czy dezaprobaty dla jego poczynań. Według Brown i Levinsona negatywna twarz nadawcy jest zagrożona, zarówno wtedy gdy wyraża on podziękowanie, jak i w przypadkach, gdy przyjmuje on wyrazy wdzięczności lub przeprosiny czy złożoną propozycję itp. Na pozytywny wizerunek mówiącego zły wpływ mają także wyrażane przezeń akty jak przeprosiny, przyjmowanie komplementów, wyznawanie winy, czy umniejszanie własnej wartości itd.

1.3. KRYTYKA TEORII BROWN I LEVINSONA

Jak zauważa Koutlaki (2002:1737), krytyka modelu zaproponowanego przez Brown i Levinsona stanowi po części reakcję na poglądy formułowane przez nich samych:

Some acts are intrinsically threatening to face and thus require 'softening'. (Brown i Lewinson 1987:24)

Z jednej strony poddawano krytyce pesymistyczny charakter proponowanego przez Brown i Levinsona modelu grzeczności językowej, z drugiej natomiast podawano w wątpliwość postulat o jego uniwersalności. Zagrożeniem dla pozytywnego i negatywnego wizerunku społecznego partnera rozmowy/interakcji są właściwie wszelkie akty związane z relacją między rozmówcami. Komunikacja językowa może być zatem postrzegana jako „fundamentally dangerous and antagonistic endeavor” (Kasper 1990:194). Inny zarzut stawia Schmidt (1980) w swojej recenzji pierwszego wydania publikacji Brown i Levinsona (1978):

One such objection is that the theory represents an overly pessimistic, rather paranoid view of human social interaction in language, viewing politeness as a response to threats to face rather than as an essentially positive phenomenon. (1980:104)

Jak z kolei zauważa Nwoye (1992), konsekwencje uznania teorii uprzejmości pozytywnej i negatywnej za prawdziwą byłyby następujące: „[it] could rob social interaction of all elements of pleasure” (1992:311).

Omówione wyżej zastrzeżenia wobec teorii Brown i Levinsona wydają się szczególnie aktualne w odniesieniu do szwedzkiego dziękowania. Za przykład niech posłuży następujący końcowy fragment rozmowy telefonicznej:

(2)

So0321M

1. U: då ska du ha så väldit mycke [tack fö]r att du ställde upp å==
2. I: [ja ja:ž]
3. U= pratade me=
4. I: =jož tack för [de

5. U: [tack tack [tack.
 6. I: [tack så mycke! (tack).
 7. U: °tack°

- 1. U: *no to masz mieć tak ogromnie liczne [dzięki z]a to że==*
((właśc.)) no to należą ci się wielkie dzięki za to, że==
 2. I: [tak tak!]
 3. U= *zgodziłeś się na rozmowę=*
 4. I: *=ależ dziękuję za [to*
 5. U: [dziękuję dziękuję [dziękuję
 6. I: [dziękuję bardzo
 7. U: °dziękuję°

W przykładzie (2) mamy do czynienia z sekwencją końcową rozmowy, w której rozmówcy w łącznie pięciu wypowiedziach (*turns*) dziękują sobie nawzajem, po czym ich rozmowa się kończy. Dodać także należy, że tylko jedna osoba, w transkrypcji figurująca jako U, ma powody, by dziękować. Według Brown i Levinsona (1987:67) podziękowanie jest aktem szkodzącym twarzy mówiącego, ale stanowi jednocześnie potencjalne zagrożenie dla twarzy odbiorcy, być może dlatego że dziękujący często wymienia w podziękowaniu powód wdzięczności (czyli wcześniejsze działanie adresata). Wspomina przy tym, w sposób mniej lub bardziej świadomy, że czynność adresata stanowiła dla tego ostatniego jakiś rodzaj wysiłku, co, zgodnie z modelem Brown i Levinsona, można uznać właśnie za akt szkodzący twarzy adresata. Jeśli zatem zgodzić się z takim rozumowaniem, mielibyśmy w języku szwedzkim dość często do czynienia z sytuacjami podobnymi do tej z przykładu (2), gdzie obaj rozmówcy nawzajem szkodzą swoim społecznym twarzom, kierując do siebie podziękowania. Opis taki można by rzeczywiście uznać za paranoidalny. W powyższym przykładzie chodzi bowiem raczej o pozytywny, zorientowany ku słuchaczowi sygnał (por. Edmondson (1981), za pomocą którego mówiący wyraża swoje pozytywne wobec niego nastawienie.

Analiza rozmowy S00321M prowadzić może do innego zarzutu wobec krytykowanego modelu: Brown i Levinson pomijają w nim aspekt normatywny grzeczności (por. Gu (1990)). W ich teorii komunikacja przebiega pomiędzy dwiema racjonalnie działającymi jednostkami, a nie dwoma członkami społeczności, którzy związani są regułami społecznymi. Grzeczności językowej nie da się zatem opisywać tylko za pomocą terminów *zagrożenie* i *podtrzymanie twarzy*, bez zwrócenia uwagi na te reguły społeczne.

1.4. GRZECZNOŚĆ JAKO ZACHOWANIE SPOŁECZNIE AKCEPTOWANE

Jak wspomniano w rozdziale 1.1., grzeczność można rozumieć jako zachowanie zgodne z regułami społecznymi, z których, w przypadku językowych zachowań grzecznościowych, najważniejsza brzmiałaby: *nie wypada nie dokończyć stosownego w danej sytuacji aktu mowy* (por. Marcjanik 1992, (1993) 2001). W odniesieniu do zasygnalizowanej w tytule niniejszego artykułu problema-

tyki, mamy do czynienia z nakazem głoszącym, że w pewnych sytuacjach nie wypada nie podziękować. Sprawą otwartą pozostaje kwestia, w jaki sposób należy dziękować. Krótki i nierozbudowany szwedzki zwrot dziękczynny *tack* jest często niewystarczający, nawet jeśli poprzez jego użycie czyni się formalnie zadość wspomnianemu wyżej nakazowi. Stosowanie strategii mających na celu wzmocnienie lub osłabienie siły wypowiedzi wydaje się także zależeć od sytuacji społecznej. Grzeczność można zatem traktować jako zachowanie społecznie akceptowane (*socially accepted behavior*, Meier 1995), uzależnione zarówno od danej sytuacji, jak i oczekiwań odbiorcy. Społecznie akceptowane zachowanie językowe wynika z regulujących je norm, różnych w różnych kulturach i odzwierciedlających panujący w danej kulturze system wartości. Działanie w zgodzie z normami panującymi w danej kulturze pozwala na stworzenie i utrzymanie stanu określanego przez Meier jako *social harmony* (1995:352).

2. PRZYKŁADY

Cytowane niżej przykłady rozmów pochodzą z dwóch korpusów języka mówionego, zawierających rozmowy telefoniczne, należących do archiwum Instytutu Języków Nordyckich Uniwersytetu w Uppsali.

Rozmowy ze szwedzką centralą informacji o zatruciach (*Giftinformationscentralen*, w skrócie *GIC*) zaliczane są do rozmów instytucjonalnych, a więc takich, które prowadzone są pomiędzy ekspertem (będącym jednocześnie przedstawicielem instytucji) a laikiem. Są one w dużym stopniu asymetryczne: stroną dominującą jest przedstawiciel instytucji. Jego kompetencja i rola społeczna są czynnikami decydującymi o tym, co można traktować jako informację ważną i relewantną, gdy trzeba udzielić porady lub podjąć decyzję. Rozmowy takie są o wiele bardziej sformalizowane niż potoczne rozmowy codzienne; składają się one prawie wyłącznie z sekwencji: „pytanie eksperta – odpowiedź laika”. Sformalizowanie rozmowy polega m.in. na tym, że pewne tematy nie są podejmowane. W reakcji na wypowiedzi rozmówcy przedstawiciel instytucji unika sygnałów sympatii czy solidaryzowania się z rozmówcą. Takie zachowanie mogłoby w sytuacjach codziennych być traktowane jako niegrzeczne, jest jednak zrozumiałe w kontekście instytucjonalnym. Celem jest bowiem jak najszybsze znalezienie możliwego rozwiązania przedstawionego w rozmowie problemu.

Skrót *SoO* w drugim korpusie badanych rozmów odnosi się do projektu badawczego, realizowanego na Uniwersytecie Uppsańskim w drugiej połowie lat 70. i noszącego nazwę *Stad och omland. Urbaniseringen speglar i språket* (pol. ‘Miasto i jego otoczenie. Urbanizacja odzwierciedlona w języku’). Celem tego projektu było zbadanie, w jaki sposób przemiany społeczeństwa szwedzkiego po II wojnie światowej wpłynęły na język osób, które przeprowadziły się ze słabo zamieszkałej północy kraju do przemysłowych miast środkowej Szwecji. Projekt miał także wskazać różnice pomiędzy językiem ludności migrującej i tych, którzy zdecydowali się pozostać na terenach słabo zaludnionych.

Wybrano 120 informatorów, po 60 osób w każdej z grup. Zachowano równy podział ze względu na płeć, stosując także „kryterium pokoleniowe” (urodzeni przed rokiem 1920, w latach 1921–1940 oraz po roku 1940). Z informatorami przeprowadzono tzw. wywiady socjolingwistyczne, trwające ok. 30 minut. Wszyscy odpowiadali na te same pytania, dotyczące ich warunków życia w przeszłości i obecnie, sytuacji rodzinnej i zawodowej, a także poglądu na temat języka, którym posługują się na co dzień. W moim badaniu wykorzystałem jednak „tylko” 81 zakończeń tych rozmów³. Wszystkie wywiady *SoO* przeprowadziła ta sama osoba, pracownik Instytutu Języków Nordyckich Uniwersytetu w Uppsali. Mimo że rozmowy te można, podobnie jak rozmowy *GIC*, określić jako formalne, atmosfera panująca między rozmówcami jest w nich daleko bardziej przyjazna, co bardzo często prowadzi do rozmycia w nich kontekstu formalnego. Ma to z kolei duży wpływ na strukturę sekwencji końcowych w rozmowach *SoO*.

2.1. ROZMOWY *GIC*

Na 171 analizowanych rozmów *GIC* 148 kończy się podziękowaniem dzwoniącego za telefonicznie udzieloną pomoc. Dzwoniący formułują swoje podziękowania na różne sposoby, nie poprzestając na krótkim szwedzkim *tack* czy *tackar*. Ciekawy jest jednak ogólny obraz zachowania dzwoniących, którzy w swoim dziękowaniu niemal zawsze stosują konwencjonalne zwroty dziękczynne; rzadko w rozmowach słychać dłuższe, spontanicznie rozbudowane formuły. Zwrotem najczęściej spotykanym jest krótkie *tack*, nierzadko (21 razy) wypowiedane w kombinacji z pożegnalnym *hej*, co świadczyłoby o wyraźniej funkcji terminatywnej podziękowania w sekwencjach końcowych. Za pomocą nierozbudowanego *tack* kończone są najczęściej rozmowy, w których omawiany problem okazuje się dość poważny, a zaleceniem eksperta jest natychmiastowe udanie się do szpitala. Ilustruje to przytoczony poniżej przykład (3) (dzwoniąca i jej przyjaciel zjedli 20 migdałów gorzkich, a ilość taka może wywołać poważne zatrucie):

(3)

GIC16581

1. I: så mitt råd e att [du] ska inte vänta hemma nu==
2. U: [mm]
3. I= utan åka in me en gång [ti] sjukhus.
4. U: [mm]
5. U: okej
6. I: mm
7. U: tack.
8. I: tack (.) hej.

³ Powodem ograniczenia był fakt, że wszystkie rozmowy zostały nagrane na taśmie o długości 32 minut. Ponieważ 39 rozmów w korpusie *SoO* trwało nieco dłużej i nie można było zarejestrować ich sekwencji końcowych, okazały się one nieprzydatne do analizy.

1. I: *więc moja rada jest taka że [ty] nie masz czekać teraz w domu==*
2. U: *[mm]*
3. I= *tylko pojechać [do] szpitala natychmiast*
4. U: *[mm]*
5. U: *okay*
6. I: *mm*
7. U: *dziękuję*
8. I: *dziękuję (.) hej*

Nierozbudowany zwrot *tack* wystarcza także, kiedy wraz z nim dzwoniący kieruje ku adresatowi rodzaj komplementu, ewentualnie w inny sposób daje do zrozumienia, że jest zadowolony z porady, np.

(4)

- de e jättefint. *tack* (GIC19566)
to świetnie dziękuję
- ja (.) *tack* de e *brađ* (GIC16505)
tak (.) dziękuję to dobrze

Komentarz tego rodzaju może się czasem pojawić w jednej z wypowiedzi poprzedzających sekwencję kończącą. W rozmowach kończących się nierozbudowanym *tack*, których konkluzją nie jest pilne udanie się do szpitala, dzwoniący często dodają taki akceptujący komentarz, najczęściej w formie *jättebra* albo *jättefint* (pol. ‘bardzo dobrze / świetnie’). Sygnalizują oni w ten sposób ulgę, że ryzyko zatrucia w ich przypadku jest nieznaczne lub w ogóle nie istnieje:

(5)

- GIC16770
1. I: ja (.) [ja menar (ur ur) förgiftningshän- (.) seende==
 2. U: [å lite mjölk å sådär har han fått också.]
 3. I= så e de (.) helt ofarlit de här.=
 4. U: =>de e de ja<
 5. I: jaa
 6. U: okej
 7. I: .mm
 - 8. U: va skönt.
 9. I: okej
 10. U: tack
 11. I: mm [hej
 12. U: [hej
-
1. I: tak (.) [chcę powiedzieć że jeśli chodzi o (.) toksyczność==
 2. U: [no i dostał też trochę mleka i tego.
 3. I= (.) to coś takiego jest zupełnie niegroźne=
 4. U: =>jest niegroźne tak<
 5. I: tak
 6. U: okay
 7. I: .mm
 8. U: jak pięknie
 9. I: okay
 10. U: dziękuję
 11. I: mm [hej
 12. U: [hej

Podziękowanie może zostać rozbudowane na trzy sposoby: poprzez wstąpienie do formuły obiektu podziękowania, poprzez jej wzmocnienie lub poprzez

połączenie obu strategii w jednej formule. Rozbudowywania formuł dziękczynnych dzwoniący dokonuje jednak na ogół w sposób, jak zauważono powyżej, konwencjonalny. Jeśli dzwoniący zwraca uwagę na zasługi eksperta, mamy na ogół do czynienia z dość szablonowym zwrotem *tack för hjälpen* (pol. ‘dziękuję za pomoc’). Rzadko kiedy zdarzają się inne rozszerzenia tego typu, jak *för upplysningen* (pol. ‘za informację’), *för tipset* (pol. ‘za wskazówkę’) czy *för det(ta)* (pol. ‘za to’). W języku szwedzkim jest dość sporo zwrotów dziękczynnych, które określić można jako sytuacyjne, stosowane prawie zawsze w konkretnych sytuacjach. Zwrot *tack för hjälpen* jest właśnie taką sytuacyjną formułą w rozmowach *GIC*: dla dzwoniącego porada eksperta stanowi rodzaj pomocy, czemu daje on wyraz w sposób bardzo skonwencjonalizowany.

Sposoby wzmacniania podziękowań nie są w szwedzczyźnie bardzo zróżnicowane, formułę zwykle rozszerza się o okolicznik *så mycket* (pol. ‘(tak) bardzo’). Rzadziej pojawia się podwójne wzmocnienie w formie *jättemycket* czy *hemskt mycket* (pol. ‘bardzo / strasznie bardzo’). W rozmowach *GIC* dominuje najbardziej szablonowy sposób wzmacniania formuł dziękczynnych poprzez dodanie *så mycket*, co także świadczy o dużym stopniu skonwencjonalizowania aktu podziękowania. Dwa wyjątki z rozmów, *stort tack för hjälpen* (pol. ‘wielkie dzięki za pomoc’) oraz reduplikacja *tack tack*, zdają się potwierdzać to spostrzeżenie.

Oprócz formuły *tack* występuje w języku szwedzkim zwrot *tackar*, będący pod względem formalnojęzykowym osobową formą czasownika *tacka* (pol. ‘dziękować’). Zwrot ten często bywa rozbudowywany o zaimek 1. osoby (*jag tackar*). W przebadanych rozmowach *GIC* *tackar* użyte zostało 10 razy, z czego w 8 przypadkach były to formuły rozbudowane o zaimek *jag*. Teoretycznie możliwe byłoby użycie *jag tackar* razem z formą dopełnieniową zaimka 2. osoby *dig*, odpowiadającą polskiemu ‘tobie’, ‘ci’ i wskazującą na adresata podziękowania. Jednak tak rozbudowany zwrot nie został w korpusie stwierdzony.

Na adresata podziękowania wskazać można jeszcze, używając zwrotu *tack ska du ha* (dosł. ‘dzięki masz ty mieć’), która jest o wiele bardziej popularna od (*jag*) *tackar*, na co wskazuje 35 przypadków jej użycia w rozmowach *GIC*. Formułę można także rozszerzyć o powód wdzięczności (*tack ska du ha för hjälpen*, pol. ‘dziękuję ci za pomoc’), ale w badanych rozmowach stosowanie tak rozbudowanego zwrotu jest sporadyczne.

W porównaniu z *tack ska du ha* podobny zwrot *du ska ha tack* (w którym czasownik *ska* bywa zastępowany czasownikiem *får*: *du får ha tack*) pojawia się w rozmowach dość rzadko (9 razy, z czego 2 razy zwrot *du får ha tack*). Zwrotu *du ska ha tack* nie należy jednak traktować jako wariantu *tack ska du ha*, który jest o wiele bardziej skostniały i trudniej go modyfikować. Zwrot *du ska ha tack* dopuszcza natomiast zmiany, a elementy wzmacniające oraz argument faktywny mogą stać w nim zarówno przed, jak i po słowie *tack*. W przykładzie (6) widać poza tym (zob. wiersz 5.), że użycie takiej formuły wiąże się z koniecznością dokonywania zmian w jej szyku, zgodnych z zasadami szwedz-

kiej składni. (rozmowa dotyczy niebezpieczeństw związanych z uprawą tojadu mocnego w przydomowym ogrodzie):

(6)

GIC16493

1. U: ja men va bra_č dā ve[t j]a. å sā fār ja kolla sen dā om den==
2. I: [mm]
3. U= e äkta eller oäkta,
4. I: ja p[recis
- > 5. U: [()] de samma nu dā (--) m[en] dā ska du ha sā mycket
tack för hjälpen
6. I: [mm]
7. I: ja
8. U: [mm] tack s[ka d]u ha
9. I: [mm] [tack]
10. U: [hejč
11. I: [hej]

1. U: to świetnie to teraz w[ie]m no i później mam sprawdzić czy==

2. I: [mm]
3. U= jest prawdziwy czy nieprawdziwy
4. I: tak [dokładnie
5. U: [()] takie samo teraz (--) [to w takim razie należą ci się
wielkie dzięki za pomoc
6. I: [mm]
7. I: no
8. U: [mm] dzięki[uję bardzo
9. I: [mm] [dziękuję
10. U: [hej
11. I: [hej

Formuły dziękczynne tak rozbudowane jak w wierszu 5. powyżej, zarówno wzmocnione przysłówkowo, jak i rozszerzone o obiekt podziękowania, należą w rozmowach *GIC* do rzadkich wyjątków, zdających się potwierdzać spostrzeżenie o silnym stopniu skonwencjonalizowania szwedzkiego aktu podziękowania, rzadko tylko urozmaicanego tak jak w przykładzie (6). Innej potwierdzającej to spostrzeżenie przesłanki dostarcza kolejny przykład, w którym akt podziękowania sformułowano w sposób zgoła nieszablony:

(7)

GIC16482

1. U: nå ska ja ge nå vatten ell[er mjölk e]ller.
2. I: [ja den kan] va bra å ge nånting å
dricka som späder ut
3. U: jo ja ja pröv- provar de.
4. I: jaa
- > 5. U: hh ja e sā tacksam.
- > 6. I: mm
- > 7. U: tack sā mycke.
- > 8. I: tack (.) [hej
9. U: [hej]

1. U: to mam dać wody czy [mleka czy] czegoś

2. I: [tak będzie] dobrze dać coś do picia co
zadziała rozcieńczająco
3. U: dobrze spró- spróbuję

4. I: tak
5. U: *hh* jestem tak wdzięczny
6. I: *mm*
7. U: dziękuję bardzo
8. I: dziękuję (.) [hej]
9. U: [hej]

Użyty przez dzwoniącego zwrot *jag är så tacksam*, zdaje się nie tylko wyrażać jego wdzięczność za otrzymaną poradę ekspercką, lecz także ulgę i zadowolenie z tego, że problem, z którym zadzwonił łatwo można rozwiązać poprzez podanie dziecku czegoś do picia. Lakoniczna reakcja eksperta w postaci minimalnej repliki *mm* zdaje się wskazywać na to, że tak sformułowane podziękowanie nie należy do konwencji i nie jest preferowane. Rozmowa może się zakończyć dopiero po konwencjonalnym *tack så mycket* dzwoniącego, na co ekspert adekwatnie reaguje kombinacją formuły dziękczynnej z pożegnalną.

2.1.1. REAKCJE EKSPERTÓW

Nordberg (1998) przedstawia wyniki analizy zakończeń w rozmowach z operatorem numeru alarmowego. Rozmowy te wykazują duże podobieństwo do rozmów *GIC*: obie określa się jako instytucjonalne, ponieważ prowadzone są przez (mającego służyć pomocą) profesjonalistę oraz (szukającego pomocy lub porady) laika. Nordberg zauważa, iż wymiana wypowiedzi kończących rozmowę (*terminal exchange*) składa się teoretycznie z formuł dziękczynnych i pożegnalnych, które można łączyć z sobą na różne sposoby. Sekwencja finalna może składać się z czterech wypowiedzi: *tack – tack – hej – hej*. Według Nordberga wcale jednak tak być nie musi, a liczba potencjalnych struktur jest wysoka. W praktyce zakończenia analizowanych przez niego rozmów nie składają się z sekwencji dłuższych niż trzy wypowiedzi, a najczęstsza sekwencja składa się z wymiany *tack hej – tack hej*.

W porównaniu z zakończeniami rozmów analizowanych przez Nordberga wymiana wypowiedzi kończących w rozmowach *GIC* bywa bardziej rozbudowana. Na 85 rozmów kończących się wymianą podziękowań między dzwoniącym a ekspertem, 16, czyli zdecydowana mniejszość, kończy się w sposób podobny do przykładu (8):

(8)

- GIC16779
1. U: vet ja ungefä[^]r[^].
 2. I: okej.
 - > 3. U: ta[ck] ska du ha [hej].
 - > 4. I: [mm] [ta]ck hej.
-
1. U: *wiem mniej więc[^]ej[^]*
 2. I: *okay*
 3. U: *dzie[ku]ję bardzo [hej]*
 4. I: [mm] [dziękuję hej]

Najbardziej typowe zakończenie rozmowy *GIC* składa się natomiast z trzech wypowiedzi: w 48 przypadkach na 85 dzwoniący albo dziękuje ponownie albo wypowiada pożegnalną formułę *hej*, np:

(9)

- GIC16519
1. U: >då känner ja mej< lite lugnare,=
 2. I: =mmż (.) [ja
 - > 3. U: [tack för hjälpen,
 - > 4. I: tack. (.) h[ej.
 - > 5. U: [hej.
-
1. U: >w takim razie czuję się< nieco spokojniejszy=
 2. I: =mm (.) [tak
 3. U: [dziękuję za pomoc
 4. I: dziękuję (.) h[ej
 5. U: [hej

Kombinacja formuł *tack hej* zdaje się przy tym wyraźnie wskazywać na terminalną funkcję szwedzkiego podziękowania w zakończeniach rozmów. Jednak w 20 rozmowach wypowiedane przez eksperta *tack* nie musi być tak interpretowane. Wiele wskazuje na to, że jego podziękowanie jest konwencjonalną reakcją na podziękowanie dzwoniącego. Rozmowa kończy się w takich przypadkach sekwencją czterech wypowiedzi, co ilustruje przykład (10):

(10)

- GIC16774
1. I: så de de kan ni ju göra.
 2. U: utmärkt.
 3. I: mm
 4. U: du ska ha tack så mycke.
 - > 5. I: [okej tack.
 6. U: h[ej
 7. I: [hej
-
1. I: więc to to możecie przecież zrobić
 2. U: znakomicie
 3. I: mm
 4. U: dziękuję ci bar[dzo
 5. I: [okay dziękuję
 6. U: h[ej
 7. I: [hej

Zdarzać się mogą sekwencje jeszcze dłuższe; jedna z 85 rozmów kończy się następująco:

(11)

- GIC16487
1. U: då känner ja mej lugn.
 2. I: .mmż
 - > 3. U: du ska ha tack så mycke.
 - > 4. I: ja tack.
 - > 5. U: så hörs, (.) ja, (.) bra ((lätt skratt)) tack.
 6. I: [mm] hej.
 7. U: hej.
-

1. U: *no to czuję się uspokojony*
2. I: *.mm*
3. U: *dziękuję ci bardzo*
4. I: *no dziękuję*
5. U: *takich rzeczy (.) słucha się (.) dobrze ((lekki śmiech)) dziękuję*
6. I: *[mm]*
hej
7. U: *hej*

Powodu, dla którego zakończenia rozmów GIC są nieco dłuższe niż zakończenia rozmów z operatorem numeru alarmowego, szukać można w instytucjonalnym kontekście obu typów rozmów. W przypadku rozmowy z centralą alarmową chodzi najczęściej o bardzo poważne przypadki, w których dzwoniący prosi o ratunek w postaci wysłania karetki reanimacyjnej itp. Rozmowy takie muszą przebiegać szybko i efektywnie. Dlatego ich zakończenia są tak krótkie. Problemy rozwiązywane przez eksperta informacji o zatruciach nie mają najczęściej tak nagłego charakteru (choć w niektórych przypadkach zatrucie może zagrażać zdrowiu lub życiu), dlatego rozmowa nie musi się zazwyczaj kończyć równie szybko.

2.1.2. POWTARZANIE PODZIĘKOWANIA PRZEZ DZWONIĄCEGO I REAKCJA EKSPERTA

W 20 rozmowach na łącznie 148 zaobserwować można sekwencje, w których dzwoniący dziękuje po raz drugi, replikując w ten sposób reakcję eksperta na złożone mu wcześniej podziękowanie. Może to wyglądać następująco:

(12)

- GIC16501
1. U: *jaha då eh vårdcentral de har ja ju en inom mitt område ja.*
 2. I: *.ja*
 - > 3. U: *ja (--)* *då tackar ja*
 - > 4. I: *ja [tack hej].*
 - > 5. U: *[tack*
-
1. U: *ach tak przychodzi jest w mojej dzielnicy tak*
 2. I: *.tak*
 3. U: *tak (--)* *no to dziękuję*
 4. I: *tak [dziękuję hej*
 5. U: *[dziękuję*

Ciekawe są przypadki, kiedy ekspert na pierwsze podziękowanie reaguje tylko w postaci minimalnej repliki typu *mm, ja* czy *okej*. Jego podziękowanie pojawia się dopiero jako replika formuły *tack* powtórzonej przez dzwoniącego. W przebadanych rozmowach stwierdzono tylko jedną, w której ekspert nie reaguje w takim przypadku podziękowaniem:

(13)

- GIC16789
1. U: *.hh ja tackar så mycke dån*
 - > 2. I: *okej*
 3. U: *tack [hej].*
 4. I: *[hej*
-

1. U: .hh *dziękuję bardzo w takim razie*
2. I: *okay*
3. U: *dziękuję [hej]*
4. I: *[hej]*

Przykład (13) stanowi jednak wyjątek, potwierdzający pewną regułę. W sekwencjach, w których dzwoniący ponownie składa podziękowanie, można zauważyć, że replika pierwszego podziękowania w postaci *ja* czy *okej*, nie jest preferowana. Kiedy zatem ekspert, wbrew szwedzkiemu wzorcowi, nie replikuje podziękowania dziękując, dzwoniący powtarza rytuał, wywołując najczęściej oczekiwaną reakcję, w postaci formuły dziękczynnej eksperta:

(14)

- GIC19551
- > 1. U: *ha! men ja tackar för hjälpen,*
 - 2. I: *okej*
 - > 3. U: *tusen tack.*
 - > 4. I: *tack [hej.*
 - 5. U: *[he:j,*

-
1. U: *ale dziękuję za pomoc*
 2. I: *okay*
 3. U: *stokrotne dzięki*
 4. I: *dziękuję [hej*
 5. U: *[he:j*

We wszystkich przytoczonych powyżej przykładach zakończeń rozmów *GIC* łatwo zauważyć, że repliki eksperta w postaci podziękowania są bardzo krótkie i mają najczęściej postać nierozbudowanego zwrotu *tack*. Także to należy wiązać z instytucjonalnym kontekstem rozmów *GIC*. W swoich reakcjach na wypowiedzi dzwoniącego przedstawiciel instytucji (tutaj: ekspert) zachowuje dystans i unika sygnałów mogących wyrażać bliskość czy sympatię wobec rozmówcy. Jego rolą jest ocenić ewentualne ryzyko oraz udzielić porady. Krótkie zwroty dziękczynne używane w reakcjach eksperta na podziękowania dzwoniącego należy uznać za wystarczające, a ich rozbudowywanie za zbyteczne. Zwłaszcza że akt podziękowania potraktuje się jako komunikację „redundantną”, będącą w gruncie rzeczy „tylko” przekazem, że jest się nastawionym pozytywnie (por. Daun 1998:64).

2.2. ROZMOWY *SoO*

W porównaniu z podziękowaniami dzwoniących do centrali informacji o zatruciach akt podziękowania formułowany przez prowadzącego rozmowę *SoO* wydaje się być znacznie bardziej serdeczny. Choć wywiad socjolingwistyczny także należy do rozmów formalnych i przebiega według dość ścisłego schematu „pytanie–odpowiedź”, to rozmowy *SoO*, a zwłaszcza ich zakończenia, są prowadzone w przyjaznej atmosferze, przypominającej rozmowę nieformalną. Na luźniejszą, niż w przypadku rozmów *GIC*, atmosferę nie wskazują wyłącznie podziękowania, lecz także inne sygnały, takie jak żarty i śmiech obu rozmów-

ców, nader częste w sekwencjach kończących rozmowy *SoO*. Sygnały takie zdają się świadczyć o tym, że także informatorom rozmowa sprawiła satysfakcję. W większości analizowanych przypadków przeprowadzający wywiad przedstawiciel uniwersytetu, używając szeroko rozbudowanych zwrotów, dziękuje informatorom za ich udział w projekcie badawczym. Stosowane przez niego zwroty dziękczynne niemal zawsze są wzmacniane, a pozycja elementów w formułach bywa zmieniana, co czyni te zwroty nieco mniej szablonowymi. Na poniższych przykładach pokazano, że prowadzący rozmowę dziękuje niemal zawsze, stosując formułę *du ska ha tack*, która, o czym była już mowa w rozdziale 2.1. może być modyfikowana na różne sposoby, np.

(15)

mm (.) men du ska ha så mycke tack nu. (So0331M)
 mm (.) *ale należą ci się takie podziękowanie teraz*

mm (.) .hh å du ska ha väldit så mycke tack sålän[ge]. (So0292K)
 mm (.) *.hh i należą ci się wielkie dzięki na razie*

W podziękowaniu wymieniony jest bardzo często także powód wdzięczności, czyli udział informatora, najczęściej w następującej postaci:

(16)

jaha? men då ska du ha så väldit mycke tack för att [du] ställde upp
 nu? = (So0355M)
*ach tak no to należą ci się wielkie dzięki za to że [ty] pomogłeś
 teraz=*

Tak formułowane podziękowania prowadzącego rozmowę, spotykają się najczęściej z reakcją informatorów w postaci innych zwrotów dziękczynnych, choć konwencjonalnych, to jednak najczęściej rozbudowanych, co zostanie omówione w kolejnym rozdziale.

2.2.1. REAKCJE INFORMATORÓW

Na 80 przeanalizowanych rozmów *SoO* informatorzy reagują 51 razy podziękowaniem na podziękowanie dzwoniącego. W tych 51 przypadkach 7 razy zwrot *tack* jest użyty w połączeniu z pożegnalnym *hej* lub *hej då*, co sygnalizuje gotowość informatora do zakończenia rozmowy. W pozostałych 44 rozmowach zwroty użyte jako odpowiedź na podziękowanie dzwoniącego to *tack*, *tack ska du ha*, *tack själv* (pol. 'dzięki / dziękuję nawzajem'), reduplikacja *tack tack*, *tack så mycket*, *tackar jag* oraz *tack för det* (pol. 'dzięki / dziękuję za to'). W swoich replikach informatorzy stosują zatem formy skonwencjonalizowane, jednak ich repertuar jest, w porównaniu z replikami ekspertów z rozmów *GIC*, znacznie szerszy.

Poza tym informatorzy w swoich reakcjach łączą dwie lub więcej formuł w jednej wypowiedzi, co czyni ich podziękowania mniej szablonowymi, np.

(17)

So0511M

1. U: aa, (.) men du ska ha så mycke tack för att du ställde upp nu
 -> 2. I: jooł tack så mycke tack [tack
 3. U: [jaa tack du ()
 4. I: hej hej
 5. U: hej

- 1. U: aa (.) ale należą ci się wielkie dzięki za pomoc teraz
 2. I: no dziękuję bardzo dziękuję [dziękuję
 3. U: [taak dziękuję ci ()
 4. I: hej hej
 5. U: hej

Takie formułowanie podziękowań może także świadczyć o tym, że chodzi tu nie tylko o stosowanie przyjętej konwencji, lecz także okazywanie prawdziwie żywionych uczuć: informator sygnalizuje, że kończona rozmowa była dla niego także czymś pozytywnym, za co warto podziękować w szczególny sposób.

W podobnych nieco mniej sformalizowanych kontekstach adresat może reagować na składane mu podziękowanie, przynajmniej teoretycznie, w inny sposób. Może on np. dawać do zrozumienia, że jego zasługi nie były aż tak duże, by trzeba było mu dziękować (zwroty sygnalizujące taką postawę to np. *ingen orsak* (pol. 'żadna przyczyna', właśc. 'nie ma za co') czy *det var så lite* ('to było tak mało')). Jednak tego typu zwroty nie są w rozmowach *SoO* w ogóle stosowane. To z kolei może prowadzić do wniosku, że w języku szwedzkim konwencją stało się reagowanie podziękowaniem na podziękowanie.

2.2.2. DŁUŻSZE SEKWENCJE PODZIĘKOWAŃ

W omówieniu rozmów *GIC* (przykład (14)) wspomniałem o kwestii reakcji preferowanych. Odpowiedź na podziękowanie w formie minimalnej repliki typu *mm* czy *ja* wydaje się niewystarczająca, o czym może świadczyć powtórzenie podziękowania w następnej wypowiedzi rozmówcy. Na takie powtórzone podziękowanie ekspert odpowiada podziękowaniem. Podobną tendencję można zaobserwować w rozmowach *SoO*, np.

(18)

So0643M

1. U: mmł jamen då ska du ha tack sålänge du.
 -> 2. I: jał
 -> 3. U: tack du.
 -> 4. I: >tack ska [du ha<
 5. U: [hej hej
 6. I: hej

- 1. U: mm no więc dziękuję ci bardzo na razie
 2. I: tak
 3. U: dziękuję ci
 4. I: >dziękuję bar[dzo<
 5. U: [hej hej
 6. I: hej

Jednak prowadzący wywiad nie powtarza swojego podziękowania tylko wtedy, gdy nie pada oczekiwana reakcja w formie zwrotu dziękczynnego. Także kiedy informatorzy odpowiadają podziękowaniem, pada w reakcji kolejne podziękowanie prowadzącego wywiad. Z podobną sekwencją trzech wypowiedzi zawierających zwroty dziękczynne mamy do czynienia w 47 rozmowach *SoO*. Powtórzone podziękowanie może pojawiać się w połączeniu ze zwrotami pożegnálnymi, lecz czasami ich wymiana następuje dopiero po powtórzeniu podziękowania. Sekwencje końcowe rozmów *SoO* są zatem wyraźnie dłuższe niż sekwencje w rozmowach *GIC*. Najczęściej składają się one z czterech wypowiedzi (w 29 przypadkach na łącznie 80 rozmów). Sekwencje składające się z trzech wypowiedzi kończą 20 rozmów, natomiast w 18 przypadkach są one dłuższe (5 wypowiedzi), 5 rozmów zawiera sekwencje 6 wypowiedzi. Są także dwa przypadki skrajne. Jedną z rozmów kończy następująca krótka sekwencja:

(19)

So0445M

1. U: men ja bara tänkte säga. om vi skulle behöva återkomma på något sätt (.) antingen genom brev eller per telefon såhär så (.) .hh hoppas ja att vi får göra de.
2. I: ja men (.) ni får försöka °såattsäj.°
3. U: mm [de låter bra.
4. I: [.ja >men de ä bra<
- > 5. U: ja tja[ck [du hej.
6. I: [jo hej.

-
1. U: ale chciałem tylko powiedzieć gdybyśmy musieli wrócić w jakiś sposób (.) albo listownie albo telefonicznie jak teraz to (.) .hh mam nadzieję że możemy to zrobić
 2. I: ależ (.) możecie próbować °ze tak powiem°
 3. U: mm [to brzmi dobrze
 4. I: [.no >to dobrze<
 5. U: no dzie[kuję ci hej
 6. I: [no hej

W drugim skrajnym przypadku mamy do czynienia z sytuacją zgoła odwrotną: zakończenie jest sekwencją 7 wypowiedzi rozmówców, składającą się niemal wyłącznie z wymiany podziękowań:

(20)

So0440K

- > 1. U: kan- (--) vi ska väl säga så sålänge å att du ska ha väldit mycke tack för att du ställde upp nu [
- > 2. I: jaa [tack självt=
- > 3. U: =ja [tack så mycket (° °)
- > 4. I: tack
- > 5. U: tack tack
6. I: hej
7. U: hej

-
1. U: moż- (--) chyba to na razie tyle i bardzo wielkie dzięki że pomogłaś teraz
 2. I: noo dziękuję nawzajem=
 3. U: =no dziękuję bardzo (° °)

4. I: *dziękuję*
 5. U: *dziękuję dziękuję*
 6. I: *hej*
 7. U: *hej*

Wyjaśnienia tego swoistego „nadmiaru” podziękowań, szukać by można w krótkości szwedzkiego zwrotu *tack*. Nawet jeśli rozmówcy po kilka razy wymieniają podziękowania, zakończenie nie wydaje się trwać przesadnie długo. Zwrot *tack* jest (zwłaszcza w porównaniu z podziękowaniami w innych językach, np. polskim *dziękuję* czy niemieckim *danke*) dość krótki i na dodatek jednosylabowy. Jest poza tym używany w postaci krótkich, skonwencjonalizowanych formuł, jak *tack själv*, *tack så mycket* czy *tack tack*. Wydaje się, że umożliwiała to dłuższą wymianę, którą zaobserwować można także w kolejnym przykładzie.

(21)

- SoO330K
1. U: =näej (.) ja vi får se (.) .hh men iallafall ska du ha så
 myc[ke] tack för att du ställde upp nuç
- > 2. I: [jaa] tack tack
3. U: hoppas vi att du får titta [()]
- > 4. I: [tack tack nu ska va dags å titta
 på teve=
 =justeç
5. U: =justeç
- > 6. I: ja tack [så mycke
- > 7. U: [ja tack så myck[e
- > 8. I: [tack [tack
- > 9. U: [tack tack
-
1. U: =niee (.) no to zobaczmy (.) .hh ale w każdym razie
 wiel[kie] dzięki że zechciałaś pomóc teraz
2. I: [tak] dziękuję dziękuję
3. U: mam nadzieję że będziesz mogła pooglądać [()]
4. I: [dziękuję dziękuję
 teraz czas na oglądanie telewizji=
5. U: =no właśnie
6. I: tak dziękuję [bardzo
7. U: [tak dziękuję bar[dzo
8. I: [dziękuję [dziękuję
9. U: [dziękuję dziękuję

Podobnie długich sekwencji wymiany podziękowań nie ma w korpusie rozmów *SoO* (i prawdopodobnie także w języku szwedzkim w ogóle) zbyt wiele. Lecz właśnie takie skrajne przypadki są najbardziej dobitnym odzwierciedleniem szwedzkiego wzorca i potrzeby, by nie sprawiać wrażenia bycia niegrzecznym (por. Thelander 2001:57). Ta potrzeba jest widoczna także w ostatnim prezentowanym tu przykładzie, który jednak nieco odbiega od innych rozmów. Osoba, z którą ma być przeprowadzony wywiad, nie zgadza się na rozmowę i próbuje ją zakończyć. Czyni to również za pomocą podziękowania. Reakcja dzwoniącego jest także tutaj dość przewidywalna – na podziękowanie reaguje, dziękując. Także tutaj powtarza się szwedzki rytuał kończenia rozmowy.

(22)

SoO152K

1. I: ja menar att (.) som sagt de de (.) de: ja känner mej inte alls i form att (.) ja pra^ta nånting^ (.) så (.) så att ja ja ja ska tacka för ^mej^

2. U: mhm̥

3. I: mhm (--) tack.=

4. U: =ja tack så mycke

5. I: °mm [tack.°

6. U: [tack tack.

 1. I: *chodzi mi o to że (.) jak mówiłam to to (.) to: nie czuję się zupełnie w formie (.) ^żeby coś mówić^ (.) więc (.) więc ja ja już podziękuję za ^siebie^*

2. U: *mhm*

3. I: *mhm (--) dziękuję=*

4. U: *=tak dziękuję bardzo*

5. I: *°mm [dziękuję°*

6. U: *[dziękuję dziękuję*

3. PODSUMOWANIE

W opisanych powyżej sekwencjach kończących rozmowę telefoniczną można zaobserwować dwie funkcje szwedzkich podziękowań. Są one po pierwsze konwencjonalnym wyrażeniem wdzięczności za okazane przez partnera rozmowy dobro: w przypadku rozmów *GIC* chodzi o poradę ekspercką, natomiast w przypadku rozmów *SoO* – o udział rozmówcy w projekcie badawczym. Po drugie, podziękowania są używane w funkcji terminatywnej; za ich pomocą mówiący sygnalizuje zamiar zakończenia rozmowy. W sekwencjach końcowych zwroty dziękczynne są nader częste. Obie strony rozmowy dziękują sobie nawzajem, czasem nawet więcej niż jeden raz. W niektórych rozmowach sekwencje finalne składają się wyłącznie z takiej kilkakrotnej wymiany podziękowań. Może to, zwłaszcza w zakończeniach rozmów, wydawać się zbyteczne, a nawet sprzeczne: najpierw sygnalizuje się zamiar zakończenia komunikacji, aby ją następnie nieco wydłużyć. Jednym z wyjaśnień takiego postępowania może być interpretacja zakończenia rozmowy jako rytuału: zanim partnerzy komunikacji się ze sobą pożegnają, musi między nimi dojść do wymiany podziękowań, nawet jeśli tylko jedna strona właściwie ma powody do dziękowania. Relacja wdzięczności jest relacją niesymetryczną, a w języku szwedzkim ten brak symetrii między nadawcą a adresatem podziękowania bywa, za sprawą dziękczynnej repliki tego drugiego, bardzo często niwelowany. Można zatem szwedzkie dziękowanie traktować jako fenomen, na który wpływ wywarły przemiany społeczne, jakie zaszły w Szwecji w drugiej połowie XX wieku. Innym zjawiskiem językowym, które podaje się zwykle jako przykład odzwierciedlanej w języku równości i solidarności, jest powszechne w Szwecji zwracanie się rozmówcy za pomocą zaimka 2. osoby *du*. Fakt, że wymianę podziękowań także można traktować jako językowe odzwierciedlenie równości i solidarności, potwierdza szwedzki

etnolog Åke Daun, który w swoim szeroko dyskutowanym dziele poświęconym szwedzkiej mentalności (1998:73) pisze o wzmocnionym akcentowaniu równości jako wartości nadrzędnej. To akcentowanie równości sprzyja zachowaniom komunikującym symetrię, balans oraz wzajemność.

KONWENCJE TRANSKRYPCYJNE

((harkling))	kontekst paralingwistyczny lub pozajęzykowy wypowiedzi; także komentarz osoby transkrybującej daną sekwencję
()	fragment niemożliwy do odczytania
(tack)	interpretacja niepewna
%noll%	fragmenty rozmów (dane osobowe, numery telefonów) poddane anonimizacji
[tack]	nakładanie się wypowiedzi dwóch lub więcej rozmówców (<i>overlap</i>)
=	wypowiedzi rozmówców następujące bezpośrednio po sobie, bez wyraźnej przerwy (<i>latching</i>)
==	symbol stosowany przy transkrypcji zachodzących na siebie wypowiedzi; wypowiedź jednego z mówiących jest kontynuowana w jednym z kolejnych wierszy
hh	słyszalny wydech
.hh	słyszalny wdech
.ja	słowo wypowiedziane na wdechu
(.)	mikropauza
(--), (---)	krótsze, średnie, dłuższe pauzy
:, :::	przedłużony dźwięk lub sylaba
pt	mlask
eh, eeh	różnego rodzaju dźwięki niewerbalne (np. opóźniające pojawienie się własnej wypowiedzi albo służące do utrzymania się przy głosie)
->	odsyłacz wskazujący omawiany w tekście wers transkrypcji
<u>tack</u>	wyraźny nacisk położony na podkreślone słowo, jego fragment lub frazę
°tack°	wyraźnie ciszej niż reszta rozmowy
TACK	wyraźnie głośniejsze niż reszta rozmowy
>tack<	wyraźnie szybciej niż reszta wypowiedzi
<tack>	wyraźnie wolniej niż reszta wypowiedzi
^tack^	część wypowiedzi artykułowana ze śmiechem
– (np. „ta–”)	wypowiedź niedokończona, urwana
?	intonacja wznosząca
¿	intonacja lekko wznosząca
,	intonacja zawieszona, sygnalizująca gotowość mówiącego do kontynuacji
.	intonacja opadająca

BIBLIOGRAFIA

- Allwood, Jens. 1981. Finns det svenska kommunikationsmönster? W: Forskningsgruppen: Invandrare och svenskar, kulturkonflikt och kulturförändringar (utg.). *Vad är svensk kultur? Uppsatser från ett symposium i Göteborg, april 1980* (= *Papers in Anthropological Linguistics*, 9). Göteborg: Institutionen för lingvistik vid Göteborgs universitet, 6–50.
- Brown, Penelope i Stephen C. Levinson. 1978. Universals in language usage: politeness phenomena. W: Goody, Esther N. (ed.). *Questions and politeness: Strategies in social interaction*. Cambridge: Cambridge University Press, 56–311. Wydanie drugie poprawione jako: Brown, Penelope i Stephen C. Levinson. 1987. *Politeness. Some universals in language use* (= *Studies in Interactional Sociolinguistics*, 4), Cambridge: Cambridge University Press.
- Daun, Åke. 1998. *Svensk mentalitet. Ett jämförande perspektiv*. Stockholm: Prisma.

- Edmondson, Willis J. 1981. On saying you're sorry. W: Coulmas, Florian (ed.). *Conversational routine. Explorations in standardized communication situations and prepatterned speech* (= *Rasmus Rask Studies in Pragmatic Linguistics*, 2). The Hague/Paris/New York: Mouton Publishers, 273–288.
- Goffman, Erving. (1967) 2006. *Rytuał interakcyjny* (przeł. Alina Sulżycka). Warszawa: Wydawnictwo naukowe PWN.
- Gu, Yueguo. 1990. Politeness phenomena in modern Chinese. *Journal of Pragmatics* 14(2), 237–257.
- Kasper, Gabriele. 1990. Linguistic politeness: current research issues. *Journal of Pragmatics* 14(2), 193–218.
- Koutlaki, Sofia A. 2002. Offers and expressions of thanks as face enhancing acts: *tæ'arof* in Persian. *Journal of Pragmatics* 34(12), 1733–1756.
- Marcjanik, Małgorzata. 1992. Typologia polskich wyrażań językowych o funkcji grzecznościowej. W: Anusiewicz, Janusz i Małgorzata Marcjanik (red.). *Polska etykieta językowa* (= *Język a kultura*, 6). Wrocław: Wiedza o Kulturze, 51–56.
- (1993) 2001. Granice polskiej grzeczności językowej. W: *W kręgu grzeczności. Wybór prac z zakresu polskiej etykiety językowej*. Kielce: Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, 21–30.
- Meier, Ardith J. 1995. Defining politeness: Universality in appropriateness. *Language Sciences* 17(4), 345–356.
- Nordberg, Bengt. 1998. On closings in alarm calls. *Språk och Stil* 8, 65–103.
- Nwoye, Onuigbo G. 1992. Linguistic politeness and socio-cultural variations of the notion of face. *Journal of Pragmatics* 18(4), 309–328.
- Nyborg, Roger, Nils-Owe Petterson i Britta Holm. 2001. *Svenska utifrån. Lärobok i svenska*. Stockholm: Svenska institutet.
- Ożóg, Kazimierz. 1982. Podziękowania w polszczyźnie mówionej. *Język Polski* LXII, nr 4–5, 259–266.
- 1992. O niektórych aspektach semantyki zwrotów grzecznościowych. W: Anusiewicz, Janusz i Małgorzata Marcjanik (red.). *Polska etykieta językowa* (= *Język a kultura*, 6) Wrocław: Wiedza o Kulturze, 51–56.
- Schmidt, Richard W. 1980. Review of Esther Goody, ed. Questions and politeness: strategies in social interaction. *RELC Journal* 11, 100–114.
- Schulze, Rainer. 1985. *Höflichkeit im Englischen*. Tübingen: Gunther Narr Verlag.
- Thelander, Mats. 2000. Svenska språket mitt i världen. W: Lewin, Leif (red.). *Svenskt kynne. En konferens anordnad av Humanistisk-samhällsvetenskapliga vetenskapsområdet vid Uppsala universitet den 29 februari 2000* (= *Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala*, 139), Uppsala: Uppsala universitet, 51–66.
- Zborowski, Piotr. 2005. *Dankbarkeit vs. Höflichkeit und sprachliche Routine. Der Dankakt im Schwedischen verglichen mit Polnisch und Deutsch* (= *Seria Filologia Skandynawska*, 11). Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM.